

СВІТОГОСПОДАРСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

УДК339.9:33.025.16:338.121[(470+571)-025.44(477)]

А. А. ГРИЩЕНКО,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
та міжнародного бізнесу
Українсько-американського гуманітарного інституту
"Вісконсинський міжнародний університет (США) в Україні"
(Київ)*

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ФАКТОР ЗУПИНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ ЩОДО УКРАЇНИ

Досліджено ефективність міжнародних економічних обмежень, застосованих до Російської Федерації у відповідь на анексію нею Криму та участь у бойових діях проти України на боці сепаратистів. Проведено аналіз дослідницьких позицій прихильників і противників антиросійських санкцій.

Ключові слова: світовий економічний порядок, національні інтереси, глобальна торговельна війна, міжнародні економічні обмеження, антиросійські санкції, анексія, ембарго.

A. A. GRYSHCENKO,
*Cand. of Econ. Sci.,
Associate Professor of the Department of Management of the Foreign Economic Activity
and International Business,
Ukrainian-American Liberal Arts Institute
"Wisconsin International University (USA) Ukraine"
(Kyiv)*

INTERNATIONAL ECONOMIC SANCTIONS AS A FACTOR OF TERMINATION OF RUSSIAN EXPANSION TOWARDS UKRAINE

Effectiveness of international economic restrictions that applied to the Russian Federation in response to annexation of Crimea and its participation in hostilities against Ukraine on the side of separatists has been studied. The analysis of research positions of supporters and opponents of anti-Russian sanctions is carried out.

Keywords: world economic order, national interests, global trade war, international economic restrictions, anti-Russian sanctions, annexation, embargo.

Унаслідок анексії Російською Федерацією у березні 2014 р. Криму та її участі в бойових діях на боці сепаратистів на Сході України світовий економічний порядок зазнав кардинальних змін. У відповідь на загарбницьку політику щодо України держави, які входять у ЄС, НАТО, а також Японія, Нова Зеландія та Австралія протя-

© Грищенко Андрій Анатолійович (Gryshchenko Andrii Anatoliiovych), 2017; e-mail: hryschenko@ukr.net.

гом 2014 р. запровадили стосовно Росії економічні обмеження, які мають глобальний характер і, по суті, призвели до початку торговельної війни, яка, в основному, визначає сучасний стан міжнародної економіки.

Отже, **метою статті** є комплексна оцінка ефективності політики застосування антиросійських санкцій.

Питання порушення Росією світового порядку, дієвості та доцільності застосованих до неї розвинутими країнами економічних обмежень, а також характеристика сучасних міжнародних економічних відносин дістали відображення у працях українських (В. Будкіна [1], П. Гайдуцького [2], А. Гальчинського, В. Гейця [3], В. Горбуліна [4], В. Сіденка [5], О. Шарова [6] та інших) і зарубіжних (Дж. Сороса [7], П. Кругмана [8], Е. Маскіна [9] та інших) учених.

Серед міжнародного співтовариства оцінка ефективності застосованих до Росії економічних обмежень є неоднозначною. Щодо санкцій існують дві протилежні точки зору. Перша: їх введення необхідне і доцільне, оскільки таким чином сповільнюється зростання російської економіки, і це примусить Російську Федерацію припинити бойові дії на Сході України та відновити її державний кордон. Друга: міжнародні економічні санкції, застосовані до Росії, не дають бажаних результатів, а тільки негативно впливають на економіку країн, які беруть у них участь.

Взагалі у міжнародному середовищі ідея про недоцільність антиросійських санкцій є досить поширеною. Автори публікацій журналу “Bloomberg” наголошують на розбіжностях у позиціях щодо політики економічних обмежень відносно Росії серед країн ЄС і зазначають, що Росію навряд чи можливо “відрізати” від світової торгівлі, як був “відрізаний” Іран. Для запровадження європейських санкцій потрібне одностайне схвалення 28 країнами. Але, наприклад, Бельгія виступила проти відключення Росії від глобальної системи міжбанківських комунікацій SWIFT [10].

Скептично ставиться до впливу антиросійських санкцій на зниження зростання російської економіки і Нобелівський лауреат з економіки Е. Маскін (вчений здобув визнання за розробку теорії економічних механізмів, яка пояснює необхідність створення конкретних інститутів для вирішення конкретних завдань). Він пише: “...не думаю, що західні санкції тут головне... Головне – це нафтова орієнтація російської економіки. Західні санкції, звичайно, не допомагають, але найбільш серйозний виклик зараз – низькі ціни на нафту” [9].

Упевнено відстоюють свою позицію і захисники антиросійських обмежень. Так, польські фахівці пишуть, що, можливо, без економічних санкцій російські збройні сили були б уже в межах Києва або на кордоні з Молдовою. Дослідники зауважують: “Ми точно знаємо, що російська економіка переживає рецесію, зменшується бюджет, у тому числі оборонний” [11]. Нобелівський лауреат (за дослідження ефекту масштабу в міжнародній торгівлі та економічній географії) П. Кругман також категорично стверджує, що ще до падіння цін на нафту російська економіка постраждала від західних санкцій [8].

Канцлер Німеччини Ангела Меркель, виступаючи на щорічному Всесвітньому економічному форумі в Давосі (січень 2015 р.) заявила, що “обмежувальні заходи стосовно Москви будуть зняті тоді, коли зникне причина, за якої вони були введені. Анексія Криму – це, власне, не просто анексія. Це порушення цінностей, завдяки яким був створений європейський світопорядок після завершення Другої світової війни, а саме, визнання кордонів і повага територіальної цілісності” [12].

Проведений аналіз прогнозів аналітиків Світового банку показує, що санкції негативно впливатимуть (і вже впливають) на економіку Росії за трьома напрямками: 1) країна не зможе брати кредити за кордоном; 2) санкції підвищать волатильність і без того знеціненого рубля; 3) вони негативно впливатимуть на ступінь довіри інвесторів [13]. Щодо другого напрямку (зниження курсу рубля), то ми вважаємо його дискусійним, оскільки в даному випадку конкурентні переваги отримують національні експортери. З іншими висновками фахівців Світового банку, вчених і політиків, які підтримують позицію про доцільність і ефективність економічних санкцій стосовно Росії, варто погодитись, особливо щодо інвестиційної діяльності, адже саме від обсягу надходжень у країну ПІІ значною мірою залежить рівень зростання її економіки. Тому обмеження на їх здійснення іноземними корпораціями на території РФ стримує розвиток її економіки, отже, підвищує ефективність застосованих розвинутими країнами санкцій.

У цьому контексті актуальним є дослідження П. Гайдуцького. За даними вченого, у 2014–2015 рр. обсяг ПІІ у РФ скоротився порівняно з 2013 р. у 14,5 раза. З європейськими інвестиціями ситуація є ще більш складною. Якщо у 2013 р. з ЄС було залучено 58,3 млрд. дол., то у 2015 р. — вилучено 8,5 млрд. дол. [2]. З такими висновками можна не погодитися, спираючись на статистичні показники, але головне — санкції дуже негативно впливають на залучення ПІІ в російську економіку (табл. 1). Таким чином, після введення міжнародних економічних обмежень приплив ПІІ у Росію почав зменшуватись і у 2015 р. склав лише 9,8 млрд. дол., що у 5,6 раза менше, ніж у 2014 р.

Таблиця 1
Динаміка припливу ПІІ у країни з перехідною економікою у 2010–2015 рр.*

(млн. дол.)

Регіони/країни	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Світ.....	1388821,0	1566839,0	1510918,3	1427180,9	1276999,3	1762156,0
Країни з перехідною економікою.....	63601,5	79274,9	64785,7	84500,3	56462,7	34988,3
Південно-Східна Європа	4600,3	7890,3	3605,9	4758,4	4575,6	4832,4
Албанія.....	1050,7	876,3	855,4	1265,5	1110,0	1003,3
Боснія і Герцеговина	406,0	496,5	394,9	302,1	501,7	249,5
Косово.....	484,5	548,5	294,3	356,0	198,7	359,8
Чорногорія....	760,4	558,1	619,8	447,4	497,0	699,1
Сербія.....	1686,1	4932,3	1298,6	2052,5	1996,1	2346,6
Македонія.....	212,5	478,8	142,9	334,9	272,2	174,2
СНД.....	58187,3	70336,3	60268,6	78793,0	50137,4	28805,8
Вірменія.....	529,3	653,2	496,6	379,9	404,3	180,5
Азербайджан	563,0	1465,0	2004,6	2632,0	4430,4	4047,7
Беларусь.....	1393,4	4002,4	1429,3	2229,6	1827,6	1583,9
Казахстан.....	11550,7	13973,1	13337,0	10321,0	8405,9	4020,7
Киргизстан...	437,6	693,5	292,7	626,1	248,0	404,5
Молдова.....	207,9	288,2	195,1	242,7	200,6	228,5
Росія.....	31668,0	36867,8	30187,7	53397,1	29151,7	9824,9

Світогосподарські зв'язки: тенденції розвитку

Закінчення таблиці

Таджикистан	73,7	159,9	232,0	104,5	262,7	226,8
Туркменістан	3632,3	3391,1	3129,6	3732,2	4170,1	4258,8
Україна.....	6495,0	7207,0	8401,0	4499,0	410,0	2961,0
Узбекистан...	1636,4	1635,1	563,0	628,9	626,2	1068,4
Грузія.....	813,8	1048,2	913,3	948,9	1749,8	1350,2

* Складено автором за даними UNCTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf;
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf;
<http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/WIR-Series.aspx>.

Після запровадження антиросійських економічних обмежень спостерігається також тенденція до скорочення впливу ПІІ з Росії (табл. 2). Так, обсяги ПІІ з Російської Федерації зменшились у 2015 р. до 27 млрд. дол., на що вплинули антиросійські санкції та обмеження на міжнародних ринках капіталу.

Таблиця 2

**Динаміка впливу ПІІ з країн з перехідною економікою
у 2010–2015 рр. ***

(млн. дол.)

Регіони/країни	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Світ.....	1391917,8	1557640,4	1308819,8	1310617,8	1318470,0	1474242,2
Країни з перехідною економікою.....	50484,1	55662,4	33193,2	75784,4	72164,0	31111,8
Південно-Східна Європа	317,0	403,5	438,0	482,0	477,5	442,5
Албанія.....	6,4	29,8	23,0	39,8	33,3	37,7
Боснія і Герцеговина	45,6	17,5	62,3	41,9	15,4	21,0
Чорногорія....	29,2	17,1	26,7	17,3	27,4	12,3
Сербія.....	185,0	317,5	331,3	328,9	355,9	346,1
Македонія.....	4,8	-0,3	-25,6	30,3	10,2	-15,2
СНД.....	50032,0	55112,4	32458,2	75182,5	71279,8	30528,4
Вірменія.....	7,9	215,9	15,8	26,6	16,0	10,7
Азербайджан	232,0	533,0	1192,0	1490,0	3230,0	3259,8
Беларусь.....	50,6	125,5	121,2	245,7	39,0	118,2
Казахстан.....	7885,5	5390,4	1481,1	2286,6	3638,8	615,8
Киргизстан...	0,0	0,1	-0,3	-0,0	0,0	н.д.
Молдова.....	3,5	20,6	19,8	28,9	42,4	16,7
Росія.....	41116,5	48634,9	28422,5	70684,8	64202,5	26558,1
Україна.....	736,0	192,0	1206,0	420,0	111,0	-51,0
Грузія.....	135,1	146,6	297,0	119,9	406,7	140,9

* Складено автором за даними UNCTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
www.unctad.org/fdistatistic; http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf;
<http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/WIR-Series.aspx>.

У цілому негативні темпи зростання російського ВВП у 2015 р. склали мінус 3,7%, у тому числі за рахунок санкцій відбулося зниження на 1,5%, а за рахунок

низьких цін на нафту – на 2,2% [14]. Не на багато покращилася ситуація і у I кварталі 2016 р. За даними Федеральної статистичної служби РФ, ВВП зменшився на 1,2% порівняно з аналогічним періодом 2015 р. У попередні 3 місяці був зафіксований спад на 3,8%. Спад промислового виробництва в середньому склав 0,7% за перші 3 місяці проти 3,4% у 2015 р. Середнє скорочення роздрібно-ї торгівлі в січні – березні 2016 р. дорівнювало 5,4% проти 9,7% у 2015 р. [14]. За цей період завдяки, в основному, міжнародним економічним обмеженням та низьким світовим цінам на енергоносії у російській економіці, хоча і повільнішими темпами, ніж на початку введення санкцій, продовжувався спад.

Певною мірою зазнали втрат від введення санкцій і країни ЄС, про що можна зробити висновок на підставі, зокрема, обсягів їх експорту та імпорту у 2011–2015 рр. (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяг експорту та імпорту країн ЄС *

(млрд. дол.)

Країни	Експорт					Імпорт				
	роки					роки				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
Бельгія.....	332,3	302,4	321,0	326,0	281,7	342,3	311,1	331,2	330,8	280,3
Болгарія.....	28,1	26,7	29,6	27,9	24,3	30,9	31,2	32,8	31,6	27,7
Чехія.....	138,5	131,7	135,6	110,5	133,8	133,2	124,2	126,0	101,9	124,0
Данія.....	111,8	104,9	109,7	111,4	94,1	102,2	96,8	101,5	101,3	83,8
Німеччина..	1547,0	1460,0	1506,0	1492,0	1292,0	1333,0	1222,0	1249,0	1188,0	983,9
Естонія.....	16,8	14,5	15,2	15,0	13,4	17,1	15,6	16,5	16,4	14,4
Ірландія.....	118,1	119,3	116,1	144,8	140,4	67,2	63,6	66,1	84,4	81,4
Греція.....	28,2	35,5	36,6	35,6	25,3	66,0	63,4	62,2	63,8	47,2
Іспанія.....	309,6	432,0	311,4	317,1	277,3	364,9	422,0	326,5	345,6	298,3
Франція.....	589,7	567,4	580,8	584,5	509,1	692,0	643,4	637,3	631,1	539,0
Хорватія.....	13,4	12,6	13,0	13,0	12,2	22,7	20,4	21,4	21,4	19,3
Італія.....	524,9	478,9	501,7	513,7	454,6	549,6	453,5	453,6	448,4	389,2
Кіпр.....	2,0	1,7	2,0	2,0	1,8	8,0	7,3	6,3	6,3	6,8
Латвія.....	12,0	12,2	13,1	13,4	13,3	14,8	15,2	16,0	16,7	16,4
Литва.....	28,1	28,8	31,8	31,6	30,9	30,2	30,4	33,4	33,5	34,0
Люксем-бург.....	19,2	15,9	17,0	14,2	20,9	26,5	23,8	25,3	24,8	21,9
Угорщина...	111,2	90,2	95,2	100,0	97,6	101,5	87,4	91,4	96,4	92,9
Мальта.....	3,6	4,3	3,6	3,5	2,8	4,9	5,6	6,1	4,9	4,0
Нідерланди	550,2	540,3	555,6	571,8	488,3	492,1	476,5	489,0	469,0	404,6
Австрія.....	173,6	160,1	165,1	164,3	141,4	183,3	163,2	165,2	167,5	139,8
Польща.....	193,9	191,0	197,8	210,7	190,2	208,1	197,7	196,9	215,0	187,5
Португалія	59,2	58,3	63,0	62,9	57,2	77,6	72,4	72,6	74,8	66,4
Румунія.....	58,7	51,3	58,3	62,1	56,9	66,0	62,8	65,6	69,3	64,1
Словенія.....	29,6	27,8	29,3	30,6	28,1	31,1	28,0	28,4	28,9	27,1
Словацьчина	78,5	80,7	85,5	76,1	74,1	75,1	76,0	79,8	72,0	70,8
Фінляндія...	78,8	76,5	78,6	79,2	66,9	80,3	72,1	73,8	72,9	58,1
Швеція.....	189,1	184,8	181,3	178,8	151,1	176,1	163,3	159,6	161,4	133,2

Світогосподарські зв'язки: тенденції розвитку

Закінчення таблиці

Великобританія.....	479,2	473,0	476,6	480,8	442,0	639,0	643,5	645,4	680,4	617,1
Усього.....	2306,0	2259,0	2301,7	2416,8	2537,6	2238,0	2244,0	2236,0	2280,7	2326,3

* Складено автором за [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country>; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.

Незважаючи на запровадження ЄС у червні 2014 р. антиросійських санкцій та застосування Російською Федерацією майже одночасно у відповідь контрсанкцій, загальний експорт країн ЄС у 2015 р. збільшився на 120,8 млрд. дол. і склав 2537,6 млрд. дол. проти 2416,8 млрд. дол. у 2014 р. Разом з тим завдяки, в основному, антиросійським санкціям деякі країни – члени ЄС у цей час істотно знизили обсяги експорту. Найбільшим зменшення експорту було в Німеччині – 200 млрд. дол., Нідерландах – 83,5 млрд. дол., Франції – 75,4 млрд. дол., Бельгії – 44,3 млрд. дол., Іспанії – 39,8 млрд. дол., Швеції – 27,7 млрд. дол., Австрії – 22,9 млрд. дол. Щодо загального імпорту країн ЄС, то у 2015 р. порівняно з 2014 р. також спостерігалася тенденція до його збільшення з 2238,0 млрд. дол. до 2326,3 млрд. дол., але при цьому було досягнуто додатне сальдо торгівлі. Тенденція до зменшення обсягів торгівлі ЄС підтверджується даними про обсяги експорту (за межі ЄС) та імпорту держав ЄС у I кварталі 2016 р. порівняно з I кварталом 2015 р. (табл. 4).

Таблиця 4

**Обсяги експорту та імпорту товарів країнами ЄС у I кварталі 2016 р.
(без урахування торгівлі всередині Євросоюзу)**

(млрд. євро)

Країни – члени ЄС	Експорт			Імпорт			Сальдо у I кварталі 2016 р. (млрд. євро)
	I квартал 2016 р. (млрд. євро)	приріст (падіння) (% до I кварталу 2015 р.)	частка країни (% у загальному експорті ЄС)	I квартал 2016 р. (млрд. євро)	приріст (падіння) (% до I кварталу 2015 р.)	частка країни (% у загальному імпорті ЄС)	
Бельгія.....	24,1	-3,6	5,9	31,2	5,0	7,6	-7,1
Болгарія.....	1,8	-9,1	0,4	1,9	-6,0	0,5	-0,1
Чехія.....	5,7	0,1	1,4	6,5	10,0	1,6	-0,8
Данія.....	8,0	-6,3	2,0	5,3	3,0	1,3	2,7
Німеччина.....	118,7	-2,1	29,0	79,4	4,0	19,4	39,3
Естонія.....	0,7	-3,8	0,2	0,6	-6,0	0,1	0,1
Ірландія.....	12,5	3,1	3,1	4,5	20,0	1,1	7,9
Греція.....	2,3	-19,9	0,6	4,4	-17,0	1,1	-2,1
Іспанія.....	20,0	-5,6	4,9	26,0	-4,0	6,3	-6,1
Франція.....	43,6	-1,1	10,7	39,5	-1,0	9,6	4,1
Хорватія.....	0,9	6,8	0,2	0,8	1,0	0,2	1,0
Італія.....	41,9	-5,2	10,2	35,8	0,0	8,7	6,2
Кіпр.....	0,2	-2,0	0,0	0,3	-9,0	0,1	-0,1
Латвія.....	0,7	1,0	0,2	0,6	1,0	0,1	0,1
Литва.....	2,0	8,1	0,5	1,7	-5,0	0,4	0,3
Люксембург.....	0,6	-2,9	0,1	1,1	45,0	0,3	-0,5
Угорщина.....	3,9	-3,7	1,0	4,6	1,0	1,1	-0,7
Мальта.....	0,4	20,0	0,1	0,9	-5,0	0,2	-0,5

Закінчення таблиці

Нідерланди.....	28,4	-6,2	6,9	56,4	3,0	13,8	-28,0
Австрія.....	9,7	-2,2	2,4	8,3	3,0	2,0	1,3
Польща.....	8,5	-3,8	2,1	11,8	2,0	2,9	-3,3
Португалія.....	2,7	-16,9	0,7	3,1	-5,0	0,8	-0,5
Румунія.....	3,3	-4,3	0,8	3,5	0,0	0,9	-0,2
Словенія.....	1,7	3,3	0,4	2,0	2,0	0,5	-0,4
Словаччина.....	2,3	-3,7	0,6	3,1	-4,0	0,8	-0,8
Фінляндія.....	4,8	-8,6	1,2	3,3	-20	0,8	1,5
Швеція.....	12,3	-2,2	3,0	8,6	-2,0	2,1	3,7
Великобританія	47,5	-11,1	11,6	64,5	7,0	15,7	-17,0
Усього.....	409,1	-4,2	100,0	409,9	-4,8	100,0	-0,8

* Складено автором за даними Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>; <http://edclub.com.ua/analitika/osnovni-pokaznyky-mizhnarodnoyi-torgivli-ukrayiny-yes-ta-rosiyi-u-i-kvartali-2016-roku>.

У I кварталі 2016 р. обсяг експорту товарів країн – членів ЄС (за його межі) склав 409,1 млрд. євро, що є на 4,2% меншим порівняно з аналогічним періодом 2015 р. Обсяг імпорту за цей самий період також знизився на 4,8% і дорівнював 409,9 млрд. євро. Таким чином, у зовнішній торгівлі ЄС (без урахування торгівлі між його країнами) у цей час спостерігалось від'ємне сальдо, яке становило 0,8 млрд. євро. Від'ємне сальдо за зазначений період (у млрд. євро) зафіксовано у таких країнах, як Бельгія (-7,1), Болгарія (-0,1), Чехія (-0,8), Греція (-2,1), Іспанія (-6,1), Кіпр (-0,1), Люксембург (-0,5), Угорщина (-0,7), Мальта (-0,5), Нідерланди (-28,0), Польща (-3,3), Португалія (-0,5), Румунія (-0,2), Словенія (-0,4), Словаччина (-0,8), Великобританія (-17,0). Найвищі показники обсягу експорту (в млрд. євро) були у Німеччині (118,7), Великобританії (47,5), Франції (43,6), Нідерландів (28,4), Бельгії (24,1). Перші 5 місць серед країн ЄС за обсягом імпорту (в млрд. євро) посідають Німеччина (79,4), Великобританія (64,5), Нідерланди (56,4), Франція (39,5) та Італія (35,8).

З огляду на те, що Російська Федерація входить до п'ятірки країн з найбільшим обсягом торгівлі з країнами ЄС (табл. 5), можна зробити висновок про суттєвий негативний вплив міжнародних економічних обмежень на стан торговельних відносин між ними, отже, і на їх економічний розвиток.

Таблиця 5

**Основні торговельні партнери Євросоюзу в I кварталі 2016 р.
(частка в загальному обсягу експортно-імпортних операцій)**

(%)

Країни	Імпорт	Експорт
США.....	14,8	20,6
Китай.....	20,9	9,5
Швейцарія.....	6,6	8,5
Туреччина.....	4,1	4,6
Росія.....	6,5	3,8
Японія.....	4,0	3,2
Норвегія.....	3,6	2,7
ОАЕ.....	0,5	2,6
Південна Корея.....	2,3	2,5

Закінчення таблиці

Індія.....	2,5	2,2
Канада.....	1,8	2,0
Саудівська Аравія...	0,9	2,0
Бразилія.....	1,6	2,0
Сінгапур.....	1,1	1,9

* Складено автором за даними Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>; <http://edclub.com.ua/analitika/osnovni-pokaznyky-mizhnarodnoyi-torgivli-ukrayiny-yes-ta-rosiyi-u-i-kvartali-2016-roku>.

Якщо у 2005–2012 рр. товарооборот між Росією і країнами ЄС збільшився майже вдвічі (з 170,7 млрд. євро до 338,5 млрд. євро), то з 2013 р., а особливо після введення санкцій у 2014 р., спостерігається його спад (з 285,5 млрд. євро до 209,5 млрд. євро) (табл. 6).

Таблиця 6

Торгівля Росії з ЄС у 2005–2015 рр.*

(млрд. євро)

Роки	Оборот	Експорт в ЄС	Імпорт з ЄС	Сальдо
2005	170,7	114,0	56,7	57,3
2006	215,1	142,7	72,4	70,3
2007	236,1	146,9	89,2	57,7
2008	285,4	180,5	105,0	75,5
2009	185,2	119,6	65,7	53,9
2010	248,4	162,1	86,3	75,8
2011	309,9	201,3	108,6	92,7
2012	338,5	215,1	123,4	91,2
2013	326,3	206,49	119,79	86,70
2014	285,50	182,03	103,48	78,55
2015	209,5	135,6	73,9	61,7

* Складено автором за даними Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>.

Враховуючи, що антиросійські санкції негативно впливають не тільки на російську економіку, але й певною мірою на економіку країн, які їх застосовують (до того ж, на думку В. Горбуліна, такі санкції не можуть бути постійними [4]), досить конструктивною в цьому питанні є позиція Дж. Сороса. Відомий фінансист акцентує увагу, зокрема, на тому, що Україні у першу чергу потрібна фінансова допомога, а не антиросійські обмеження, які здійснюють негативний вплив не тільки на російську, але й на європейські економіки. Прихильник теорії відкритого суспільства і противник ринкового фундаменталізму закликав лідерів ЄС організувати терміновий план допомоги Україні за аналогією з планом США щодо підтримки європейських країн після Другої світової війни, відомий як “план Маршалла” [7].

Ця ідея викликала великий інтерес серед українських науковців. Зокрема, академік НАН України В. Геєць зауважує, що для цього Україні необхідно розробити формулу національного розвитку [3; 12]. О. Шаров наголошує, що перший урок “плану Маршалла” для України полягає в тому, що “план економічної допомоги такого масштабу має бути складовою частиною більш глобальної доктрини, яка

чітко визначає місце України у сучасному світі... Зокрема, це стосується реальної доктрини зупинення "російської експансії"... [6, с. 15].

Проведений аналіз дослідницьких позицій дає підстави припускати, що розробка і виконання зазначеного плану мають відбуватися за допомогою науково обґрунтованої стратегії реалізації національних економічних інтересів Української держави. Крім того, план економічної допомоги важливо доповнити, розширивши коло учасників за рахунок тих країн, які, як і ЄС, застосували антиросійські санкції. Ідеться, зокрема, про США, Канаду, Австралію, Японію тощо.

На жаль, така дуже важлива не тільки для України, але й для всієї Європи пропозиція Дж. Сороса і дотепер не впроваджена. Серед причин фахівці називають і ту, що країни ЄС у зв'язку з необхідністю вирішення своїх внутрішніх проблем (міграційної, Brexit тощо) не виділили коштів на реалізацію даної пропозиції. Існує й інше пояснення: як пише впливова газета "The Washington Post", недоцільно давати Україні гроші, оскільки там донорські надходження крадуть уже чверть століття [15]. Водночас інше авторитетне фахове видання "The Economist" підтримує ідею "плану Маршалла" і наголошує на необхідності виділення Україні 50 млрд. дол., інакше спрацює заява В. Путіна про те, що обіцянки Заходу нічого не означають [16]. Прогноз британських економістів частково підтверджується небажанням іноземних кредиторів списати у 2015 р. державний комерційний борг України (тобто борг за державними цінними паперами, розміщеними на кредитних ринках) у повному обсягу, а тільки в розмірі 20% від його загальної суми. Незважаючи на те, що не всю суму державного боргу було списано, український уряд оцінив це рішення ради кредиторів позитивно, а Верховна Рада України внесла відповідні зміни до законодавства, надавши йому юридичної сили. З цією метою було прийнято відповідні Закони України *.

Беручи до уваги те, що міжнародні економічні обмеження є взаємними, оскільки Росія у відповідь на санкції західних країн у червні 2014 р. заборонила імпорт продовольчих товарів з країн ЄС, а також з України (те саме зробила і Україна відносно російського імпорту), можна констатувати: з цього часу і дотепер іде торговельна війна, яка може перерости в глобальну через наміри нового президента США обмежити імпорт товарів з деяких країн, включаючи Китай. Як пояснював В. Будкін, до цього часу в Європі, а особливо навколо Росії та її партнерів по СНД, періодично виникали торговельні війни, які мали локальний (особливо часто у відношенні до України) та галузево-точковий (щодо молочних продуктів, напоїв тощо) характер. Нині взаємне торговельне ембарго було поширене на великий асортимент товарів військового, подвійного та особливого споживання, при цьому до його введення були залучені більш як 50 країн з різних континентів світу, тобто з'являється можливість уже не локальної, а глобальної та багатогалузевої торговельної війни [1, с. 205].

Фактично ми погоджуємося з висновком В. Сіденка, що сучасний світ вступив у фазу деструкції сучасного неоліберального формату глобалізації в результаті глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр., кризи у зоні євро та особливо кризи світового політичного устрою під впливом російської експансіо-

* Про внесення змін до Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" стосовно державних деривативів щодо реструктуризації державного та гарантованого державою боргу та його часткового списання : Закон України від 17.09.2015 р. № 701-VIII; Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реструктуризації державного та гарантованого державою боргу та його часткового списання : Закон України від 17.09.2015 р. № 700-VIII.

нізму [5, с. 22]. За таких умов для успішної реалізації національних економічних інтересів Україні необхідно враховувати суперечності, які виникають у теперішньому розвитку економік країн світу на основі так званого “економічного патріотизму” окремих держав, по суті, замаскованого протекціонізму, що ґрунтується на ідеях меркантилістів та інтересах глобальної економіки. При цьому міжнародні антиросійські санкції не приносять економічної вигоди окремим країнам і не сприяють зростанню світової економіки в цілому.

Вважаємо, що саме ці суперечності є основою економічного націоналізму в позитивному його значенні: цивілізаційному, відповідальному, демократичному, толерантному тощо. Таким чином, в умовах глобальної торговельної війни посилюється необхідність захисту національних економічних інтересів України з використанням можливостей міжнародних антиросійських санкцій, які значною мірою знижують загрозу подальшої окупації Росією території України та сприяють відновленню її територіальної цілісності.

Висновки

Робити висновки про те, як би поводитися Російська Федерація у відношенні до України без введення антиросійських санкцій, дуже складно. Але, безумовно, санкційна політика розвинутих країн негативно впливає на економіку РФ через зменшення ПП, зниження обсягів торгівлі з ЄС, обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків та новітніх технологій, які використовуються у нафтогазовій галузі. При цьому країни, які застосовують санкції, теж зазнають економічних збитків через зменшення експорту до Росії. Для України питання антиросійських санкцій є надзвичайно важливим (як і міжнародна фінансова допомога подібна, наприклад, до так званого “плану Маршалла”), оскільки вони знижують потужність російської економіки, тим самим обмежуючи можливості подальшої окупації Росією української території, а також подаючи міжнародному співтовариству чіткий сигнал про те, що ЄС, США та інші розвинуті країни в українсько-російському конфлікті підтримують нашу державу.

Список використаної літератури

1. *Будкін В.С.* Геополітичні та геоекономічні наслідки російсько-українського конфлікту // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2014. – Вип. 121. – Ч. 1. – С. 201–209.
2. *Гайдуцкий П.* ЕС – Россия: мифы о санкциях // Зеркало недели. Украина. – 2016. – № 23.
3. *Геєць В.М.* До питання застосування підходів “плану Маршалла” для України // Економіка України. – 2015. – № 4. – С. 6–11.
4. *Горбулін В.* 2017-й: продолжение следует... // Зеркало недели. Украина. – 2016. – № 24.
5. *Сіденко В.Р.* Перспективи глобалізації економіки у контексті хвилеподібного характеру розвитку (теоретичний підхід) // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2014. – Вип. 121. – Ч. II. – С. 16–25.
6. *Шаров О.М.* Уроки та перспективи “плану Маршалла” для України // Економіка України. – 2015. – № 4. – С. 12–18.
7. Миллиардер Сорос призвал ЕС организовать “план Маршалла” для Украины / УНИАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/>

finance/890737-milliarders-soros-prizval-es-organizovat-plan-marshalla-dlya-ukrainyi.html.

8. *Кругман П.* Антипопулистская экономика Путина [Электронный ресурс]. — Режим доступа : www.ng.ru/krugman/2015-02-16/5_putin.html.

9. *Маскин Э.* Россия талантлива и в силах изменить курс [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.bbc.com/russian/business/2015/12/151208_eric_maskin_interview.

10. *Нейгер Дж.* Хочет Путин изменить мировой порядок? / Bloomberg. — 2015 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : inosmi.ru/world/20150210/226162564.html.

11. *Dr Kostrzewa-Zorbas.* Gdyby nie sankcje, wojska Rosji weszłyby do Kijowa. — 2015 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.fronda.pl/a/dr-grzegorz-kostrzewa-zorbas-dla-frondapl-bez-sankcji-sily-rosyjskie-moglyby-byc-juz-na-przedmiesciach-kijowa,51362.html>.

12. Меркель: Россия нарушила послевоенный миропорядок в Европе / Deutsche Welle, Германия. — 23.01.2015 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : inosmi.ru/world/20150123/225763252.html.

13. *Остроух А.* Всемирный банк ухудшил прогноз по экономике России // The Wall Street Journal. — 2015 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : inosmi.ru/Russia/20150402/227254587.html.

14. *Танас О.* Спад российской экономики: меньше, чем ожидалось / Bloomberg. — 17.05.2016 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : inosmi.ru/economic/20160517/236549179.html.

15. *Кокотюха А.* Купуючи Україну, Захід може розоритися і не досягти мети [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ua.112.ua/mnenie/kupuiuchy-ukrainu-zakhid-mozhe-rozorytysia-i-ne-dosiahty-mety-310347.html>.

16. On the edge: Without a lot more Western help, Ukraine faces default // The Economist. — 2015. — January 17th [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.economist.com/news/europe/21639565-without-lot-more-western-help-ukraine-faces-default-edge>

17. Цена присоединения Крыма: экономический спад как результат санкций против России [Электронный ресурс]. — Режим доступа : inosmi.ru/economic/20160321/235799079.html.

References

1. Budkin V.S. *Geopolitychni ta geoekonomichni naslidky rosiis'ko-ukrayins'kogo konfliktu* [Geopolitical and geoeconomical consequences of Russo-Ukrainian conflict]. *Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn — Actual Problems of International Relations*. Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of International Relations, 2014, No. 121, Vol. 1, pp. 201–209 [in Ukrainian].

2. Gaidutskii P. *ES — Rossiya: mify o sanktsiyakh* [EU — Russia: myths about sanctions]. *Zerkalo nedeli. Ukraina — Week's Mirror. Ukraine*, 2016, No. 23 [in Russian].

3. Heyets V.M. *Do pytannya zastosuvannya pidkhodiv "planu Marshalla" dlya Ukrainy* [To the question of application of the approaches of the "Marshall plan" in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2015, No. 4, pp. 6–11 [in Ukrainian].

4. Gorbulin V. *2017-i: prodolzhenie sleduet...* [2017: to be continued...]. *Zerkalo nedeli. Ukraina — Week's Mirror. Ukraine*, 2016, No. 24 [in Russian].

5. Sidenko V.R. *Perspektyvy globalizatsii ekonomiky u konteksti khvylepodibnogo kharakteru rozvytku (teoretychnyi pidkhid)* [The prospects of economic globalisation in

the context of the wavy nature of development (a theoretical approach)]. *Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual Problems of International Relations*, Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of International Relations, 2014, No. 121, Vol. 2, pp. 16–25 [in Ukrainian].

6. Sharov O.M. *Uroky ta perspektyvy “planu Marshalla” dlya Ukrainy* [Lessons and perspectives of the “Marshall plan” for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 2015, No. 4, pp. 12–18 [in Ukrainian].

7. *Milliarder Soros prizval ES organizovat’ “plan Marshalla” dlya Ukrainy*. UNIAN [Billionaire Soros called on the EU to organize a “Marshall Plan” for Ukraine. UNIAN], available at: <http://economics.unian.net/finance/890737-milliarder-soros-prizval-es-organizovat-plan-marshalla-dlya-ukrainyi.html> [in Russian].

8. Krugman P. *Antipopulistskaya ekonomika Putina* [Putin's anti-populist economy], available at: www.ng.ru/krugman/2015-02-16/5_putin.html [in Russian].

9. Maskin E. *Rossiya talantliva i v silakh izmenit' kurs* [Russia is talented and able to change course], available at: http://www.bbc.com/russian/business/2015/12/151208_eric_maskin_interview [in Russian].

10. Neuger J. *Khochet Putin izmenit' mirovoy poryadok?* [Is Putin bent on reshaping the world order?]. Bloomberg, 2015, available at: inosmi.ru/world/20150210/226162564.html [in Russian].

11. Dr Kostrzewa-Zorbas. *Gdyby nie sankcje, wojska Rosji weszlyby do Kijowa* [If there were no sanctions, Russian army would have entered Kyiv], available at: <http://www.fronda.pl/a/dr-grzegorz-kostrzewa-zorbas-dla-frondapl-bez-sankcji-sily-rosyjskie-moglyby-byc-juz-na-przedmiesciach-kijowa,51362.html> [in Polish].

12. *Merkel': Rossiya narushila poslevoennyi miroporyadok v Evrope* [Merkel: Russia violated the post-war world order in Europe]. Deutsche Welle, available at: inosmi.ru/world/20150123/225763252.html [in Russian].

13. Ostroukh A. *Vsemirnyi bank ukhudshil prognoz po ekonomike Rossii* [The World Bank downgraded forecast for the Russian economy]. *The Wall Street Journal*, 2015, available at: inosmi.ru/Russia/20150402/227254587.html [in Russian].

14. Tanas O. *Spad rossiiskoi ekonomiki: men'she, chem ozhidalos'* [Russia nears end of recession as GDP shrinks less than forecast]. Bloomberg, 2016, available at: inosmi.ru/economic/20160517/236549179.html [in Russian].

15. Kokotyukha A. *Kupuyuchy Ukrainu, Zakhid mozhe rozorytysya i ne dosyagty mety* [Buying Ukraine, the West may go bankrupt and not achieve the goal], available at: <http://ua.112.ua/mnenie/kupuyuchy-ukrainu-zakhid-mozhe-rozorytysya-i-ne-dosyahty-mety-310347.html> [in Ukrainian].

16. On the edge: Without a lot more Western help, Ukraine faces default. *The Economist*, 2015, January 17, available at: <http://www.economist.com/news/europe/21639565-without-lot-more-western-help-ukraine-faces-default-edge>.

17. *Tsena prisoedineniya Kryma: ekonomicheskii spad kak rezul'tat sanktsii protiv Rossii* [Price of Crimea annexation: the economic downturn as a result of sanctions against Russia], available at: inosmi.ru/economic/20160321/235799079.html [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 19 вересня 2016 р.